

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ НА МІЖНАРОДНУ МІГРАЦІЮ НАСЕЛЕННЯ

У статті зосереджена увага на економічних кризах, що виступають чинниками впливу на міграційні процеси. Досліджено вплив енергетичної кризи 70х років ХХ ст., азійської фінансової кризи 1997-1998 років, фінансово-економічної кризи 2008-2009 років на зміну міграційних трендів. Розглянуті можливі зміни у зовнішній міграції з України внаслідок кризових процесів 2008-2009 та 2013-2014 років.

Ключові слова: економічна криза, міжнародна міграція населення, людський потенціал

Постановка проблеми в загальному вигляді. Глобальні системні зміни в економіці призводять до закономірних змін в якісних та кількісних характеристиках людського потенціалу та у поведінці населення як його носія. Слід підкреслити той факт, що під дією глобалізаційних детермінант виникають нові, не характерні для світової та національної економік явища, що не завжди знаходять відображення у традиційно здійснюваних економічних та демографічних дослідженнях. Зокрема, результати окремих міграційних досліджень [1] підтверджують, що певні негативні процеси у соціально-економічному житті – економічні кризи, політична нестабільність та військові конфлікти здійснюють довготривалий вплив як на національний, так і на міжнародний ринок праці та здатні змінити і окремі характеристики глобального ринку праці.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Наслідки глобальних економічних криз активно розглядаються в аналітичних доповідях Міжнародної організації праці, Міжнародного валютного фонду, Організації економічного співробітництва і розвитку та Світового банку. Проблеми взаємозв'язку кризових явищ в соціально-економічній сфері та міграційних тенденцій прослідковуються у працях вітчизняних науковців: А. Гайдуцького, Е. Лібанової, О. Малиновської, О. Позняка та інших.

Виокремлення невирішених аспектів проблеми. Водночас, невисвітленими залишаються питання виявлення закономірностей розвитку процесів міграції внаслідок кризових впливів, що вимагає дослідження цього явища у ретроспективі. Дана проблема набуває актуальності і у світлі теоретичного обґрунтування тенденцій міграції носіїв людського потенціалу України в світлі сучасного загострення кризових явищ у вітчизняній соціально-економічній сфері.

Метою статті є дослідження впливу економічних криз різного характеру і походження на зміни у світових міграційних тенденціях та аналіз тенденцій у зовнішніх міграціях з України.

Виокремлення невирішених аспектів проблеми. На даному етапі дослідження варто відмітити, що кризові явища в соціально-економічному розвитку країн є основними глобальними тенденціями, що виступають чинниками впливу на міграційні процеси. До прикладу, енергетична криза 70х років ХХ ст. надала міграційним процесам нові напрями та тенденції. Зокрема, підвищення цін на нафту призвело до багатократного зростання доходів в країнах Перської затоки, що викликало масовий притік мігрантів з бідних країн Азії та Африки. Утворився новий міграційний напрям, де основними країнами призначення почали виступати Кувейт, Саудівська Аравія, Бахрейн, ОАЕ. З цього часу

частка внутрішньорегіональної міграції в обсягах міжнародної трудової міграції в Азії почала зростати [2].

Країни Азії з економікою, що інтенсивно розвивалась, і які в результаті утворили групу нових індустріальних країн, почали активно залучати іноземних працівників на тимчасових засадах. Японія, Корея, Тайвань, Сінгапур почали задовольняти зростаючу потребу ринку праці шляхом імміграції [3].

Країни Європи, економіки яких постраждали від кризи, почали акцентувати увагу на обмежувачій імміграційній політиці та заходах повернення мігрантів до країн походження. В докризовий період трудова міграція розглядалась як тимчасове явище – не передбачалось, що мігранти залишаться в країнах призначення для подальшого поселення та інтеграції. Водночас, криза більшим чином вразила країни походження мігрантів, створюючи умови, за яких вони, забираючи свої сім'ї, оселялись у відносно благополучних європейських країнах. Не зважаючи на жорстку імміграційну політику, міграційні потоки до розвинутого європейського регіону почали зростати з кожним роком. Вони підсилювались особами, що прибували по праву воз'єднання сімей, біженцями та мігрантами, що приймалися з гуманітарних позицій [4]. Кількість іммігрантів у Європі зросла з 18,7 млн у 1970 р. до 22,2 млн у 1980 р. В подальшому, актуальною для цих країн стала проблема інтеграції мігрантів у приймаюче суспільство [5].

Азійська фінансова криза 1997-1998 років, зумовлена недостатньо розвинутим ринковим механізмом країн регіону, що призвів до катастрофічно завищеного співвідношення заборгованості до основного капіталу, змінила напрями міжнародних грошових потоків і потоків капіталу. Інвестори почали переміщуватись з ринків країн Східної Азії, Латинської Америки і Східної Європи в США та Західну Європу. Переживаючи економічне піднесення в ці роки, дані країни стали основним напрямком інтенсивної імміграції з інших регіонів. В той же час криза 1997-1998 рр. довела, що міграція сприяє подоланню кризових явищ в економіці. Збереження ринку праці відкритим для мігрантів в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону стимулювало економічну активність внаслідок руху робочої сили, сприяло створенню робочих місць і, таким чином, зіграло важливу роль в подоланні економічного спаду та пришвидшило економічне зростання в післякризовий період [6].

Фінансово-економічна криза з 2008 року, розпочавшись у країні-лідері світової економіки США та охопивши всі фінансові центри світу, набула всеохоплюючого глобального характеру. Більшість країн призначення намагались захистити національні ринки праці, на яких зростав рівень безробіття від напливу мігрантів шляхом скорочення видачі віз і дозволів на роботу. До такої політики вдались Корея, Малайзія, Таїланд, Казахстан. Квоти на прийняття іноземних працівників були зменшені у Австралії і Росії. Великобританія підняла освітні і фінансові вимоги до потенційних іммігрантів і посилила вимоги до проведення тесту ринку праці на потребу у іноземних спеціалістах. Дані заходи змусили потенційних мігрантів відкласти поїздки до більш сприятливого часу, зменшуючи таким чином загальні міграційні потоки. У Великобританії у 2008 році кількість іммігрантів зменшилась на 45% порівняно з попереднім роком. Водночас знизилась оплата праці, скоротились робочі місця та збільшилось безробіття серед мігрантів. Це спричинило невеликі за обсягом потоки рееміграції, що стимулювались країнами призначення, зокрема, Чехією та Іспанією. Добровільні потоки реемігрантів були незначними через неможливість працевлаштування у країнах походження, уражених кризою [7]. У підсумку, обмежувальна міграційна політика країн не принесла бажаного результату, оскільки основні рушійні чинники міграції не змінились. Змін зазнали напрямки спрямування

міграційних потоків в залежності від підвищення або зниження міграційної привабливості країн, що меншою або більшою мірою постраждали від кризи. В Австралії у 2010 році найбільшу групу іммігрантів почала становити китайська молодь; посилюється потік емігрантів з Греції до Канади та США; зменшився міграційний притік з країн Західної Європи до Іспанії тощо [8].

Кризові процеси 2008-2009 р.р. в Україні поновились і продовжились у 2013-2014 р.р. внаслідок триваючої військової агресії, поглиблення і розширення негативних тенденцій в економіці, низького рівня довіри до системи державного управління, високої корупції, слабкої фінансової дисципліни, незадовільної інвестиційної привабливості та надмірного боргового навантаження [9]. Варто відзначити, що за результатами обстежень трудової міграції з України у 2008 та 2012 роках [10, 11], масового відтоку населення внаслідок кризи 2008-2009 р.р. не відбулось. Очевидно, це зумовлено розгортанням кризових явищ у більшості країн призначення мігрантів з відповідними негативними наслідками на їх ринках праці.

При цьому почала проявлятися тенденція скорочення міграційного потенціалу населення України: якщо станом на 2008 рік за кордоном працювали майже 1,3 млн. осіб, що становило 5,1% населення працездатного віку, то у 2012 році було виявлено 1,2 млн. осіб або 3,4% населення працездатного віку [10,11].

Проте, якщо фінансово-економічна криза 2008-2009 р.р. мала світовий характер, то глибока соціально-економічна криза 2013-2014 р.р. має локальний характер занепаду національної економіки із перспективою довгострокових негативних тенденцій у соціальній сфері. Опитування міграційних намірів українців, здійснене львівським соціологічним агентством «Fama» у 2015 році, виявило 13,4% населення, готового до виїзду за кордон у 2014 році. Більша частина респондентів хоче мігрувати у європейські країни: у Польщу – 1,6%, у Німеччину – 1,5%, у інші країни ЄС – 4,1%. Однаковими виявились частки бажаючі виїхати до США та Росії – по 1,2%. Інші країни, включаючи Білорусь, Казахстан, Туреччину, Ізраїль, складають 0,9% опитаних [12]. Міграція до сусідніх країн посилюється потоками біженців та шукачів притулку зі Сходу України та анексованої Автономної Республіки Крим, число яких, за оцінками Міністерства соціальної політики України, складає близько 600 тис. осіб. Основними країнами призначення біженців є Росія, Білорусь, Молдова, Польща, Угорщина та Румунія [13]. На жаль, поки що відсутня інформація про якісний склад мігруючого населення як носія людського потенціалу.

Отже, якщо криза попередніх років не мала глибокого впливу на зміну міграційних настроїв населення, то під впливом сучасного соціально-економічного занепаду України потенційно формується значний міграційний відтік населення і логічно необхідними в перспективі виявляється застосування усіх можливих інструментів і заходів державної політики для компенсації втрати значної частини людського потенціалу країни.

Водночас, за оцінками експертів [14], поточні міграційні характеристики та динаміка можуть різко змінитись лише у випадку більш гострого протистояння. Якщо нестабільність обмежиться Східною Європою, яка міграційно близька до Росії, то не очікується великих змін в динаміці міграції до країн ЄС. При цьому продовжиться зростання звернень про отримання статусу біженців і у загальному потоці мігрантів внаслідок української кризи переважатиме збільшення внутрішнього напрямку над зовнішнім.

Висновки. Економічні кризи, характеризуючись різною природою виникнення та соціально-економічними наслідками, диференційовано впливають на міграційні наміри

населення як носія людського потенціалу. Виявлення ефективних інструментів регулювання міграційних потоків з метою збереження людського потенціалу у кризовий і посткризовий періоди розвитку економіки є перспективним напрямом подальших досліджень з даної тематики.

Список використаної літератури

1. Михайлова Л.І. Людський капітал: формування та розвиток в сільських регіонах : [монографія] / Л.І. Михайлова. – К. : ЦНЛ, 2008. – 122 с.
2. Глумсков В. Мигранты остаются внутри / В. Глумсков // «Эксперт-Казахстан». – 5 февраля 2007 [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://demoscope.ru/weekly/2007/0275/gazeta022.php>
3. Stalker P. Workers Without Frontiers. The Impact of Globalization on International Migration. JLO: Lynne Reiner Publishers, USA, 2000.
4. Цапенко И. Экономический цикл и международная миграция населения / И. Цапенко // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – №8. – С. 31–42.
5. International Migration. World Economic and Social Survey 2004. United Nations. New York, 2004. - 240 p.
6. Олимова С. Мигранты в зоне кризиса / С. Олимова, М. Олимов [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: http://www.ilo.org/public/russian/region/eurpro/moscow/news/press/tajik_migrants_crisis.pdf
7. The Impact of the Global Economic Crisis on Migrants and Migration. IOM Policy Brief, March 2009 [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.egypt.iom.int/Doc/IOM%20Policy%20Brief%20Financial%20Crisis.pdf>
8. Їдемо далі. Після глобальної економічної кризи міграція стала іншою, але вона триває (переклад оригіналу статті з The Economist) [Електронний ресурс] // Український тиждень. - № 36 (201) від 01.09.2011. – С. 40-41 – Спосіб доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Ukrainskyi_tyzhden/2011_N36_201_Kraina_prokydaietsia.pdf
9. Юрчишин В. Україна: від кризи до кризи [Електронний ресурс] // В.Юрчишин, К.Маркевич / Україна-2014: соціально-економічна криза та пошук шляхів реформування. – Київ: Центр Разумкова. – 2014. – С. 2. – Спосіб доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/2014_Ekonomika_101114_NNN.pdf
10. Зовнішня трудова міграція населення України / [за ред. Е.М. Лібанової]. – К. : Інформативно-аналітичне агентство, 2009. – 120 с.
11. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової мірації в Україні / Міжнародна організація праці. Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи — Будапешт МОП, 2013. – 96 с.
12. Galushchak G. More than 13% of Ukrainian citizens now tend to emigrate [Електронний ресурс] / G. Galushchak // Information and analytical monthly newspaper Migration. Спосіб доступу: <http://en.migraciya.com.ua/News/migration-trends-in-ukraine-and-worldwide/en-more-than-13-of-ukrainian-citizens-now-tend-to-emigrate/>
13. Sorokopud N. Ukraine internal displacement nears 1 million as fighting escalates in Donetsk region [Електронний ресурс] / N. Sorokopud // The UN Refugee Agency. UNHCR. Спосіб доступу: <http://www.unhcr.org/54d4a2889.html>
14. Бетлій О. Скасування віз: чи варто Європі боятись притоку українських мігрантів? [Електронний ресурс] / О.Бетлій, М. Ярошевич.// Європейська правда. – Спосіб доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/06/25/7023689/view_print/

Одержано редакцією 25.02.2015

Прийнято до публікації 02.03.2015

Анотація. Курий Л.О. Влияние экономических кризисов на международную миграцию населения. В статье сосредоточено внимание на экономических кризисах, выступающих факторами влияния на миграционные процессы. Исследовано влияние энергетического кризиса 70-х годов XX в., Азиатского финансового кризиса 1997-1998 годов, финансово-экономического кризиса 2008-2009 годов на смену миграционных

трендов. Рассмотрены возможные изменения во внешней миграции из Украины в результате кризисных процессов 2008-2009 и 2013-2014 годов.

Ключевые слова: экономический кризис, международная миграция населения, человеческий потенциал

Annotation. Kuriy L. Impact of the economic crisis on international migration. *The article focuses on the economic crises, the acting factors of influence on the international migration process. The effect of the energy crisis of 70s of XX century, Asian financial crisis of 1997-1998, the financial crisis of 2008-2009 on the turns in migration trends is researched. The possible changes in the external migration from Ukraine due to the crisis processes of 2008-2009 and 2013-2014 years are considered.*

Influenced by 1970s energy crisis, migration flows to developed European region started to grow every year despite the tough immigration policy. They were strengthened by persons arriving on the right of family reunification, refugees and migrants that were taken on humanitarian positions. The economic crisis of 1997-1998 demonstrated that migration contributes to its overcoming. Maintaining an open labor market for migrants in the countries of the Asia-Pacific region has stimulated economic activity as a result of movement of labor, helped to create jobs and thus played an important role in overcoming the economic downturn and accelerated economic growth in the post-crisis period. During the financial crisis of 2008-2009 restrictive migration policies of countries did not bring the desired result, as the main factors driving migration have not changed.

If the crisis of the previous years had minor effect on changing of population migratory attitudes, under the influence of modern social and economic decline in Ukraine the potentially significant migration outflow of population can be formed.

Keywords: economic crisis, international migration, human potential